

УДК 94(477) "1944/1964"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2022.151.8>

О. Купчик, канд. іст. наук, доц.

e-mail: Kupchuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЗВ'ЯЗКИ КДУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА З НАУКОВИМИ Й ОСВІТНИМИ УСТАНОВАМИ КРАЇН "СОЦІАЛІСТИЧНОГО БЛОКУ" (1944–1964 РР.)

Висвітлено міжнародні зв'язки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (КДУ ім. Т. Г. Шевченка) з науковими й освітніми установами країн "соціалістичного блоку" в 1944–1964 рр. З'ясовано, що налагоджувати ці зв'язки КДУ ім. Т. Г. Шевченка розпочав у повоєнний період. До початку 1950-х рр. у ньому навчалась молодь із комуністичних Польщі, Болгарії, Чехословаччини, Румунії, Албанії. Із середини 1950-х рр. університет став за протоколом місцем відвідин офіційних делегацій. Його відвідували також делегації робітників, службовців, учителів та ін. Серед студентів найчастішими гостями були східнонімецькі студенти. У другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. КДУ ім. Т. Г. Шевченка з метою ознайомлення з організацією наукової та навчальної роботи відвідували ректори румунських, чехословацьких, болгарських, польських, угорських університетів. Тоді ж науковці з країн "соціалістичного блоку" виступали в КДУ ім. Т. Г. Шевченка з доповідями. Натомість наукові й науково-педагогічні працівники університету виступали з доповідями в наукових установах і вишах країн "соціалістичного блоку". Вони читали в їхніх університетах і лекції. Науковці з Польщі, Болгарії, Чехословаччини проходили в КДУ ім. Т. Г. Шевченка стажування, а викладачі підвищували кваліфікацію. Відбувався міжнародний книгообмін.

Ключові слова: академія наук, делегація, доповідь, книгообмін, лекція, професор, стажування, студент, університет.

Постановка проблеми. Наука й освіта покликані забезпечувати розвиток суспільства. Наукові знання допомагають йому знаходити відповіді на поставлені актуальні питання та способи долати складні проблеми. А вища освіта має на основі наукових знань готувати кваліфікованих фахівців, які й задовольняють потреби суспільства.

Провідні держави світу використовують міжнародну наукову й освітню співпрацю для поглиблення закордонних зв'язків, щоб поширювати в іноземних країнах власні погляди щодо світового устрою, ідеології та культури. Не вирізнявся у цьому після Другої світової війни Радянський Союз у відносинах з країнами утвореного "соціалістичного блоку".

Натомість для УСРР, з її формально поновленою 1944 р. міжнародною правосуб'єктністю, це дало можливість відновити власну зовнішню діяльність, припинену на початку 1920-х рр. після утворення СРСР. Очевидно, що міжнародну правосуб'єктність УСРР Кремль поновив, керуючись власними політичними розрахунками, а саме наміром мати якнайбільше представників прокомуністичних країн в утвореній Організації Об'єднаних Націй. Про будь-яку самостійність УСРР у сфері зовнішньої політики годі було сподіватись. Проте це дозволило УСРР (хоча й під контролем Кремля) відновити втрачені міжнародні науково-освітні зв'язки. Виконання цього завдання було покладено на КДУ ім. Т. Г. Шевченка і стосувалось воно наукових установ і вузів країн утвореного після Другої світової війни "соціалістичного блоку".

Аналіз джерел і літератури. Показово, що в радянський час були описані лише окремі епізоди співпраці КДУ ім. Т. Г. Шевченка з науковими установами й вузами країн "соціалістичного блоку" в 1944–1964 рр. Вони подані у виданнях, присвячених історії університету [32, 33, 34]. Зі свого боку, сучасні українські науковці також не здійснили комплексного дослідження зв'язків КДУ ім. Т. Г. Шевченка з науковими установами й вишами комуністичних Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, Східної Німеччини та інших країн у зазначений період [29]. Попри те можливість розв'язання цієї наукової проблеми забезпечене джерельною базою, а саме "Текстовими звітами про навчальну та науково-дослідну роботу університету" й матеріалами газети "За радянські кадри".

Постановка завдання. Мета пропонованої статті полягає в тому, щоб комплексно дослідити зв'язки КДУ ім. Т. Г. Шевченка з науковими й освітніми установами країн "соціалістичного блоку" в 1944–1964 рр. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язати такі завдання: висвітлити співпрацю КДУ ім. Т. Г. Шевченка з науковими установами комуністичних Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії та інших країн, а також розкрити співпрацю університету з польськими, чехословацькими, угорськими, румунськими, болгарськими, східнонімецькими університетами у сфері освіти.

Основний матеріал. Очевидно, що у завершальний період Другої світової війни і початок повоєнної відбудови України навчання в 1944–1945 рр. [1, арк. 27; 2, арк. 64] у КДУ ім. Т. Шевченка молоді зі східноєвропейських країн було неможливе. Студенти й викладачі університету тоді тяжко працювали, розчищаючи й відбудовуючи місто, відновлювали роботу університету. Тому налагодження науково-освітніх зв'язків із країнами "соцтабору" розпочалось 1946 р., коли на навчання до університету вступило п'ятеро представників цих країн [3, арк. 169]. Їхня чисельність надалі поступово зростала [4, арк. 172; 5, арк. 164]. Ба більше, уже тоді приділяли увагу знайомству і подальшому спілкуванню студентів університету зі студентами із країн "соцтабору" [6, арк. 228]. У цьому контексті студент університету Т. Рокітко в складі радянської студентської делегації в серпні 1948 р. взяв участь у Другому міжнародному конгресі студентів, що пройшов у Празі [36].

Уже на початку 1950-х рр. на фізіологічний, механіко-математичний, біологічний, радіофізичний, економічний та інші факультети університету щорічно вступало вже кілька десятків юнаків і дівчат з комуністичних Польщі, Чехословаччини, Румунії, Болгарії. В університеті вони навчались разом із радянськими студентами. Законірно, що особливу увагу тоді приділяли ідеологічному, тобто комуністичному вихованню студентів-поляків, болгар, чехословаків, румунів. 1951 р., наприклад, керівництво економічного факультету відзначало, що студенти другого курсу, болгарі Іванов, Шаламінов і Дімітров "мають законспектованих творів класиків марксизму-ленінізму набагато більше, ніж це передбачено списком обов'язкової літератури" [7, арк. 24].

Тоді студентів також долучали до участі у щорічній університетській конференції, тематика якої відповідала завданням радянської вищої школи. 1951 р., наприклад,

© О. Купчик, 2021

студентка-румунка Косабова підготувала доповідь "Марксизм і питання мовознавства" [7, арк. 25]. А наступного року з доповідями про індустріалізацію у Польщі та Албанії виступили студенти-поляки й албанці [8, арк. 25].

1953 р. в обговоренні теми наукового гуртка історичного факультету "Значення рішень XIX з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу для будівництва соціалізму в країнах народної демократії" узяли студенти-румуни Цендурьяну і Датку, болгарин Дімітров і поляк Шпірка. Цього ж року студенти із країн "народної демократії", реагуючи на загострення військово-політичного протистояння соціалістичного й капіталістичного блоків, узяли участь у студентській конференції "Нам потрібний мир" [9, арк. 24].

Одними навчанням і наукою життя студентів-іноземців не обмежувалось. За їхньої участі організовували "вечори дружби", "інтернаціональні вечори", відзначали річницю утворення НДР, ПНР, ЧСРР. Студентів долучали також до різноманітних громадських заходів.

Зі свого боку, науковий гурток кафедри історії філософії налагодив зв'язки із профільними кафедрами науково-освітніх установ Болгарії і Чехословаччини. Від болгарської академії наук кафедра отримала в дарунок збірки творів революційних демократів XIX ст. [9, арк. 57]. Так чи інакше, але вже 1956 р. університет закінчили 133 студенти-іноземці, серед яких були хлопці й дівчата із Чехословаччини, Румунії, Польщі й інших країн "соціалістичного блоку" [48].

Надалі ліберальні суспільно-політичні зміни в СРСР, пов'язані з деєталізацією (1953–1956) і хрущовською "відлигою" (1956–1964), позитивно вплинули на міжнародну активність радянської вищої школи загалом, й КДУ ім. Т. Г. Шевченка зокрема.

Зважаючи на це, уже із середини 1950-х рр. Київський університет став однією з установ, що за програмою візиту мали відвідувати іноземні делегації [10, арк. 183]. Університет став традиційним місцем відвідин для іноземців-туристів. Ба більше, динамічно зростала динаміка відвідування університету відомими вченими й керівниками вишів [11, арк. 186]. У травні 1955 р., наприклад, його з візитом відвідали польські робітники й румунські службовці, у листопаді – болгарські службовці, у грудні – угорські туристи. А в березні 1956 р. в університеті з візитом побувала делегація чехословацьких туристів, у квітні – угорських учителів; у травні – східнонімецьких службовців, у липні – албанських студентів, у вересні – польських діячів культури [30, 44].

Перелік неакадемічних делегацій, що відвідували університет у другій половині 1950-х рр. був різноманітним. Серед них делегації Краківського воєводства (ПНР); Генерального консульства ПНР у Києві, болгарських ветеранів [25, 27, 40], чехословацький журналіст, заступник головного редактора газети "Руде право" Чеймер Цісарж та багато ін. [23].

Під час візиту 1959 р. до КДУ ім. Т. Г. Шевченка радник посольства НДР в СРСР Ф. Тун розповів студентам і викладачам про стан "народного господарства" Східної Німеччини, про завдання "наздогнати і перегнати" з розвитку сільського господарства ФРН [42]. Згодом частими гостями університету стали східнонімецькі студенти та молодь. Серед них делегація "Спілки вільної німецької молоді", до якої увійшли другий секретар Берлінського окружного спілки (З. Лоренс), зав. сектором з роботи серед молоді ЦК СЄПН (Г. Лангшвагер), перший секретар організації спілки м. Вісмут і член бюро Центральної ради спілки (Е. Рагу), перший секретар Магдебурзького окружного комітету (Г. Цінгер) [38].

Делегації іноземних вишів цікавилися місцем Київського університету в системі вищої освіти радянської України, питаннями управління університетом, організацією навчального процесу, підготовкою кадрів, планами науково-дослідної роботи, матеріальною базою, роботою наукових гуртків, зв'язком із виробництвом тощо. 1957 р., наприклад, організацію роботи в університеті вивчала очолювана проректором Ясського університету проф. Іоною Шандру румунська делегація. А згодом організацію роботи університету в цьому ж році вивчала очолювана деканом факультету журналістики делегація Лейпцизького університету (НДР) [37, 43].

1959 р. університет відвідала також очолювана заступником міністра шкіл і культури В. Пелетіком делегація ЧСРР [24], а 1960 р. – делегація Румунської АН (керівник – президент, акад. Ж. Анастасієв), і делегація Ягеллонського університету на чолі із проф. М. Климашевські. 1961 р. університет відвідала делегація університету Скоп'є (Югославія), 1962 р. – делегація Лейпцизького університету ім. Карла Маркса з НДР (керівник – ректор, проф. Г. Майор), 1964 р. – очолювана проф. Делібором делегація університету м. Брно (ЧСРР) й делегація Братиславського університету ім. Яна Коменського (ЧСРР) (керівник – ректор, проф. В. Філкорк), очолювана ректором, проф. А. Дьєрдьо делегація Сегедського університету (Угорщина), а також делегація Дебреценського університету (Угорщина), очолювана ректором, проф. С. Палом [18, арк. 142; 19, арк. 126].

Починаючи з другої половини 1950-х рр., науковці країн "соцтабору" розпочали відвідувати КДУ ім. Т. Г. Шевченка з науковими завданнями [12, арк. 96; 13, арк. 98]. 1956 р., наприклад, в університеті з науковим відрядженням побували співробітники Чехословацького геологічного інституту. Зокрема, Г. Гонечек й А. Дубанський цікавилися організацією наукової роботи кафедри мінералогії геологічного факультету університету. Той, зі свого боку, наприкінці зустрічі подарував на згадку чехословакам рідкісний мінерал топазу. Окрім цього, у кафедри мінералогії уже були налагоджені зв'язки з кафедрою мінералогії (завідувач проф. А. Ондражей) [45].

Із початку 1960-х рр. науковці з освітніх і наукових установ країн "соцтабору" відвідували університет для виголошення доповідей. 1960 р. перед студентами виступили болгарський професор А. Русаков і німецький хімік Є. Штопперк. У наступному році – професори Варшавського університету Сосновський (фізик) і Сікорський (математик), а також біолог, академік чехословацької академії наук С. Пратт, завідувач кафедри марксизму-ленінізму Братиславського університету Шафранік, чеський фізик Трунічек і математик Швець, болгарський історик Ангелов та ін. [16, арк. 164; 17, арк. 137].

1963 р. перед викладачами й студентами університету з доповіддю "Про розвиток системи вищої освіти в НДР" виступив ректор Лейпцизького університету Г. Майер. Загалом протягом 1963–1964 навчального року лекції читали: директор Інституту економіки проф. З. Кан ("Деякі питання демократичної боротьби в Західній Німеччині"), угорський літературознавець Сабо Мандор ("Угорська класична література XIX ст."), польський професор А. Маліцький ("Сучасний стан географічної науки в ПНР", "Лісові відкладення у Польщі"), болгарський професор І. Пенков ("Економічне районування Болгарії", "Типи риси болгарських міст"), румунський проф. Константінеску ("Промисловий переворот у Румунії", "Розвиток промисловості в період будівництва соціалізму в РНР") [20, арк. 164].

Останніми роками "хрущовської відлиги" в КДУ ім. Т. Г. Шевченка з лекціями виступили ректори університетів професори В. Філкорн і Б. Цамбел (Братислава), Т. Мартинец (Брно), П. Сарваш і А. Рапчак (Дебрецен), К. Лепши і М. Клімашевські (Краків), Г. Майєр і Г. Мюллер (Лейпциг), С. Мацарол і Я. Сироткович (Загреб), а також учені професори Л. Соммер (Чехословаччина), Аджелеску (Румунія), Л. Кадар (Угорщина), Райський і Вечеркевич (Польща), І. Пенков (Болгарія), В. Сердар та І. Рогліч (Югославія) та ін. [19, арк. 178; 20, арк. 183].

З початку 1960-х рр. вихідці із країн "соцтабору" вступали до університету для підготовки й захисту кандидатських дисертацій. Серед них варто виокремити угорця П. Іштвана з дисертацією на тему "Автомати і напівгрупи", німців Хеккендорф ("Симетричні функції на багатовимірній поверхні") та К. Хайнца ("Аксиоматизовані класи автоматів"). Загалом аспіранти захищали дисертації із філології і літератури, математики, біології, фізики, хімії, радіофізики, міжнародного права. Особливу наполегливість і позитивну результативність під час навчання демонстрували аспіранти із Чехословаччини, Угорщини, НДР, Болгарії. Викладачі вузів країн "соцтабору" так само стажувались в університеті. Серед них слід назвати стажерів із Польщі [18, арк. 168].

Іншим напрямом співпраці КДУ ім. Т. Г. Шевченка з освітніми й науковими установами країн "соціалістичного блоку" стала публікація науково-педагогічними й науковими працівниками університету результатів досліджень у закордонних виданнях. Іноземні вчені, зі свого боку, публікували свої дослідження в університетському "Віснику" і "Науковому щорічнику". Вони також готували спільні роботи з актуальних і важливих тоді наукових тем і проблем. У видавництві університету, наприклад, тоді були опубліковані збірники "Дружба братерських університетів", "Вісник з природничих наук", "Дружба і співробітництво між українським та польськими народами" і "Вісник з хімії". Їхніми авторами були вчені університетів Братислави, Брно, Дебрецена, Крікова, Лейпцига і Києва. Видання були перекладені мовами викладання в цих навчальних закладах [14, арк. 143; 15, арк. 209].

Наукові роботи праці професора кафедри теорії ймовірності В. Корольок, наприклад, публікували у виданнях Будапештського і Лейпцизького університетів, а завідувача кафедри астрономії проф. С. Всехсвятського – у наукових виданнях Болгарії та Угорщини; проф. А. Білецького – Румунії; проф. О. Мариніча – Польщі та Чехословаччини. Професор хімічного факультету Л. Мушкало разом з колегами публікував наукові статті в журналі Дебреценського університету. Результати спільних досліджень учених-хіміків Київського і Лейпцизького університетів було опубліковано в журналах НДР та СРСР. Зі свого боку, доцент філософського факультету Л. Марисова й асистент І. Надольний узяли участь у підготовці виданого в Лейпцигу збірника "Риси людини соціалістичного суспільства". Доцент А. Бондар у співавторстві з доц. А. Чума (м. Пряшев, ЧССР) підготував монографію "Народна освіта і школа на Закарпатті та Пряшевіщині". Доцент філологічного факультету А. Коваль разом із югославськими колегами підготував сербсько-хорватсько-український словник. Доцент географічного факультету К. Пертлі переклав українською мовою посібник "Економічна географія Німеччини". Геологи П. Заморій і Г. Молявко у збірнику матеріалів конференції, що пройшла у Варшаві, опублікували доповідь "Стан вивчення четвертних (антропогенних) відкладів в УРСР". Натомість підготовлені викладачами підго-

товчого факультету підручники і навчальні посібники з російської мови для іноземців користувалися значним попитом у закордонних університетів [17, арк. 28–29].

У другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. науково-педагогічні працівники КДУ ім. Т. Г. Шевченка підвищували у вузах країн "соціалістичного блоку" кваліфікацію. Тоді зав. кафедри історії КПРС, доц. О. Бородин читав лекції у Болгарії, завідувач кафедри безхребетних проф. О. Маркевич – у Польщі, доцент кафедри неорганічної хімії А. Голуб – в НДР, доцент кафедри геоморфології Ю. Грубрін – у Болгарії, доцент кафедри геометрії І. Ільїн – у Польщі; доцент кафедри металофізики П. Кузьменко – у Румунії, доцент кафедри експериментальної фізики М. Лисиця – в НДР, доцент кафедри діалектики та історичного матеріалізму Є. Федоренко – у Чехословаччині, доцент кафедри історії журналістики М. Шестопап – в Угорщині, доцент кафедри історії філософії В. Дмитриченко – в НДР, доцент кафедри політекономії А. Рокитко – у Польщі, кандидат фіз.-мат. наук, старший викладач кафедри електроніки Є. Кучеренко – у Чехословаччині, завідувач кафедри філософії та методології науки проф. О. Шугайлін – в НДР. Окрім цього, доц. О. Карпенко викладала російську мову та літературу в Польщі, а доц. А. Коваль викладала українську мову в Югославії. Доцент Глушенко викладав вищу математику в НДР [21, арк. 32; 22, арк. 34].

Окремі лекції за кордоном читали: проректор, проф. О. Жмудський у Лейпцизькому університеті про рентгеновське світло, декан юридичного факультету П. Заворотько про цивільне процесуальне законодавство УРСР і доц. В. Лисиченко про криміналістики у Братиславському університеті. Заступник декана юридичного факультету доц. В. Лисиченко у Братиславському і Празькому університетах прочитав лекції на теми "Методика складання і практичного застосування в початковому процесі програмованих матеріалів з криміналістики", "Техніка складання програмованих матеріалів з криміналістики". У Краківському університеті лекцію читали декан хімічного факультету, проф. А. Пилипенко, проф., доц. кафедри експериментальної біології і дарвінізму Г. Кравець, доцент кафедри української літератури Н. Жук, доцент кафедри нової і новітньої історії І. Кундюба. У Будапештському університеті лекцію з алгебри прочитав проф. Л. Калужнін [16, арк. 37].

З науковими доповідями взяли участь у міжнародних конференціях декан географічного факультету проф. А. Харченко (на сесії Німецького географічного товариства ім. Гумбольдта, Потсдам), проф. А. Коваленко (конференції у Варшавському, Краківському і Гданському політехнічних університетах), доцент кафедри неорганічної хімії А. Голуб (конференція у Гірничій академії м. Фрайбург-Заксен), доцент кафедри державного і міжнародного права М. Коростаренко (VII Конгрес Міжнародної асоціації юристів-демократів, Софія), проф. С. Всехсвятський (XI Міжнародний астрономічний конгрес, Берлін), проф. П. Заморій і А. Маринич (VI Міжнародний конгрес з вивчення четвертинного періоду, Варшава), доцент філологічного факультету П. Богач (міжнародний семінар у Карлових Варах), проф. Л. Калужнін (наукова сесія Берлінського університету ім. Гумбольдта з проблем математичної лінгвістики, Третя Празька конференція з теорії інформації і автоматизації), доценти факультету журналістики Л. Суярко і М. Шестопап (наукова конференція Міжнародної асоціації журналістів, присвячена теорії та історії преси, Варшава) [17, арк. 42].

Із другої половини 1950-х рр. студентів університету з навчальною (стажування, практика) чи громадською метою (ознайомитись з побутом, звичаями, станом інших народів, життям студентства) відряджали до вузів Чехословаччини, Польщі [41, 47, 49]. Систематичним стало проходження виробничої практики студентів технічних і прикладних спеціальностей у Лейпцизькому та Єнському університетах, а також на заводах Цейса і Шотта (НДР) [28, 39].

Розпочатий на початку 1950-х рр. міжнародний книгообмін Київський університет до кінця цього десятиліття систематично проводив уже зі 180 бібліотеками академії наук і вузів 24 країн [31], переважно соцтабору (Албанія, Болгарія, НДР, Польща, Румунія, Чехословаччина, Угорщина). До бібліотеки надходили іноземні наукові праці у порядку передплати за кордоном, взаємного обміну чи подарунків від наукових установ, окремих науковців. Надходження книг, журналів, газет із Гумбольдського університету (Берлін), Університету ім. Марії Кюрі-Склавдовської (Люблін), Карлового університету (Прага) стали звичними. Зі свого боку, університет надсилав у закордонні наукові установи та вузи повні комплекти власних "Вісника" і "Наукових записок". Станом на 1964-й рік постійний книгообмін Київський університет проводив з такими університетами, як: Софійський, Будапештський, Сегедський, Дебреценський, Єнський, Ростоцький, Берлінський ім. Гумбольта, Люблінський, Варшавський, Вроцлавський, Лодзинський, Познанський, Ягеллонський, Братиславський, Загребський; міст Брно, Галле, Грейфезальда, Лейпцига; академіями наук: болгарською, угорською, польською, чехословацькою, румунською та багатьма науковими товариствами [33, с. 181].

Варто зауважити, що міжнародні зв'язки Київського університету із вузами країн "соціалістичного блоку" не обмежувались наукою чи освітою. Вони відбувались також у сфері спорту. З 1963 р. за ініціативою університету в Києві почали щорічно проводити міжнародні спортивні змагання за участі університетів Братислави, Брно (ЧССР), Дебрецена (Угорщина), Кракова (Польща), Лейпцига (НДР), Загреба (Югославія). Вони охоплювали такі види спорту, як легка атлетика, плавання, кульова стрільба, важка атлетика, гімнастика. Тричі поспіль команда Київського університету займала перше місце. Команда волейболістів університету періодично виїжджала для товариських зустрічей зі спортсменами Ягеллонського (Польща) і Лейпцизького (НДР) університетів. Успішно змагались університетські гімнасти [35].

Спортивні змагання між радянськими студентами та студентами-іноземцями університету традиційно входили до програми "вечорів дружби", "інтернаціональних вечорів". Проте були досягнення у пів професійному рівні. 1957 р., наприклад, студентка університету А. Коваленко на змаганнях із плавання на 200 м у німецькому м. Лейпцигу встановила новий всесоюзний рекорд (2,54 хв). А 1961 р. на універсіаді в болгарській Софії на цій же дистанції вона зайняла друге місце, завоювавши срібну медаль. Успішно змагались університетські спортсмени у греблі на каное і байдарках [26].

Відносини Київського університету з вузами країн "соціалістичного блоку" тепер відбувались на підставі укладання з ними двосторонніх угод про співпрацю. До середини 1960-х рр. університет уклав такі угоди із Братиславським університетом ім. Я. А. Коменського, Університетом ім. Я. С. Пуркіне в м. Брно (ЧССР), Дебреценським університетом ім. Л. Кошута (Угорщина), Загребським університетом (Югославія), Лейпцизьким університетом ім. Карла Маркса (НДР), Ягеллонським університетом в м. Кракові (Польща) [22, арк. 198].

На запрошення іноземних університетів представники КДУ ім. Т. Шевченка брали участь в урочистостях, присвячених святкуванню ювілеїв з дня їхнього заснування. Делегація Київського університету спільно з німецькими колегами відзначала 500-річчя Грейфсвальдського університету (1956), 100-річчя Університету ім. Коменського в Братиславі (1959), 325-річчя Будапештського університету (1960), 600-річчя Ягеллонського університету (1964). Зі свого боку, Київський університет отримував велику кількість привітань із закордону з нагоди ювілеїв заснування.

Висновки. Отже, зв'язки з науковими й освітніми установами країн "соціалістичного блоку" КДУ ім. Т. Г. Шевченка розпочав у повоєнний період. До початку 1950-х рр. у ньому навчалась молодь з комуністичних Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Румунії, Албанії. Її долучали до роботи в наукових гуртках. Очевидно, що "десталанізація" та настання хрущовської "відлиги" позитивно вплинули на подальший розвиток Київським університетом відносин з науковими й освітніми установами країн "соціалістичного блоку".

Уже із середини 1950-х рр. КДУ ім. Т. Г. Шевченка став за протоколом місцем відвідин офіційних делегацій. Його відвідували також делегації робітників, службовців, учителів. Серед студентів найчастішими гостями були східнонімецькі студенти. У другій половині 1950-х – на початку 1960-х рр. Київський університет з метою ознайомлення із організацією наукової й навчальної роботи відвідували ректори румунських, чехословацьких, болгарських, польських, угорських університетів. Тоді ж науковці з країн "соціалістичного блоку" виступали в КДУ з доповідями. Натомість наукові й науково-педагогічні працівники КДУ ім. Т. Г. Шевченка виступали з доповідями в наукових установах і вузах країн "соціалістичного блоку". Вони читали в їхніх університетах лекції. Студенти ж проходили виробничі практики в університетах Польщі й Чехословаччини, на підприємствах НДР, читали в університетах лекції. Польські, чехословацькі й болгарські науковці проходили стажування в КДУ ім. Т. Г. Шевченка, а викладачі підвищували кваліфікацію.

З початку 1960-х рр. вихідці з країн "соціалістичного блоку" вступали в університет для підготовки і захисту кандидатських дисертацій. Систематично відбувався міжнародний книгообмін. Регулярно проходили студентські спортивні змагання. На 1964 р. КДУ ім. Т. Г. Шевченка мав двосторонні угоди про співпрацю з Братиславським університетом ім. Я. А. Коменського, Університетом ім. Я. С. Пуркіне в м. Брно (ЧССР), Дебреценським університетом ім. Л. Кошута (Угорщина), Загребським університетом (Югославія), Лейпцизьким університетом ім. Карла Маркса (НДР), Ягеллонським університетом у м. Кракові (Польща). Проте відносини Київського університету з ними протягом 1964–1974 рр. – це предмет уже наступного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Текстовий звіт про учбову та наукову роботу університету за 1944/1945 н/р. // Державний архів міста Києва (далі – ДАК). – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. – Спр. 34. – 29 арк.
2. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1945/1946 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 46. – 178 арк.
3. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1946/1947 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 57. – 191 арк.
4. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1947/1948 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 67. – 223 арк.
5. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1948/1949 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 82. – 207 арк.
6. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1949/1950 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 99. – 236 арк.
7. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1950/1951 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 116. – 347 арк.

8. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1951/1952 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 134. – 225 арк.
9. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1952/1953 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 155. – 244 арк.
10. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1953/1954 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 175. – 249 арк.
11. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1954/1955 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 205. – 244 арк.
12. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1955/1956 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 264. – 123 арк.
13. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботу університету за 1956/1957 н/р. // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 123 арк.
14. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1957/1958 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 292. – 187 арк.
15. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1958/1959 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 315. – 246 арк.
16. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1959/1960 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 341. – 187 арк.
17. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1960/1961 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 371. – 169 арк.
18. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1961/1962 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 398. – 177 арк.
19. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1962/1963 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 426. – 229 арк.
20. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1963/1964 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 446. – 229 арк.
21. Текстовий звіт про учбову та науково-дослідну роботу університету за 1964/1965 н/р. // ДАК. – Ф. Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 475. – 229 арк.
22. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботу університету за 1964/1965 н/р. // Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 229 арк.
23. Гість з братньої Чехословаччини // За радянські кадри. – 1960. – 22 груд.
24. Гортаючи книгу відвідувачів // За радянські кадри. – 1959. – 24 верес.
25. Гості з Кривої // За радянські кадри. – 1958. – 10 трав.
26. Гребля водянних доріжок // За радянські кадри. – 1961. – 17 лист.
27. Делегація ветеранів з Болгарії // За радянські кадри. – 1957. – 18 верес.
28. Директор заводу Цейс Мартін Дитріх з киянами-практикантами на вулицях Лейпцига // За радянські кадри. – 1959. – 14 берез.
29. Історія Київського університету: монографія / кер. авт. кол. В. Ф. Колесник. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. – 895 с.
30. З Китаю, Кореї, Чехословаччини // За радянські кадри. – 1956. – 1 верес.
31. Зростає книжковий обмін // За радянські кадри. – 1959. – 16 верес.
32. Київський орден Леніна Державний університет ім. Т. Г. Шевченка: довідник / за ред. доц. Г. Цветкова. – К.: Вид-во КДУ, 1961. – 132 с.
33. Київський університет за 50 років радянської влади / ред. кол.: І. Т. Швець та ін. – К.: Вид-во Київ. у-ту, 1967. – 191 с.
34. Київський університет імені Тараса Шевченка: сторінки історії і сьогодення / заг. ред. В. В. Скопенко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 1984. – 285 с.
35. Міжнародна зустріч студентів-гімнастів // За радянські кадри. – 1959. – 7 жовт.
36. Міжнародний студентський день // За радянські кадри. – 1948. – 6 жовт.
37. Міцніє дружба між двома університетами // За радянські кадри. – 1957. – 7 черв.
38. Молодіжна делегація з НДР // За радянські кадри. – 1958. – 3 груд.
39. На практиці в НДР // За радянські кадри. – 1959. – 16 верес.
40. Наші дорогі гості // За радянські кадри. – 1957. – 28 лист.
41. Незабутні враження // За радянські кадри. – 1964. – 1 квіт.
42. Радник посольства НДР розповів // За радянські кадри. – 1959. – 16 верес.
43. Румунські вчені // За радянські кадри. – 1957. – 1 берез.
44. Серед товаришів // За радянські кадри. – 1956. – 17 лист.
45. Так починається дружба // За радянські кадри. – 1956. – 4 трав.
46. Танок дружби // За радянські кадри. – 1960. – 15 груд.
47. Тиждень в Польщі // За радянські кадри. – 1959. – 14 берез.
48. Успіхів Вам // За радянські кадри. – 1956. – 17 лист.
49. У чехословацьких друзів // За радянські кадри. – 1958. – 1 жовт.

References

1. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu robotu universytetu za 1944/1945 n/r. Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva (dali – DAK). F. R. 1246. Op. 5. Spr. 34. 29 ark.
2. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1945/1946 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 46. 178 ark.
3. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1946/1947 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 57. 191 ark.
4. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1947/1948 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 67. 223 ark.
5. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1948/1949 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 82. 207 ark.

6. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1949/1950 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 99. 236 ark.
7. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1950/1951 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 116. 347 ark.
8. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1951/1952 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 134. 225 ark.
9. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1952/1953 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 155. 244 ark.
10. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1953/1954 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 175. 249 ark.
11. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1954/1955 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 205. 244 ark.
12. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1955/1956 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 264. 123 ark.
13. Tekstoviy zvit pro uchbovu, naukovu-doslidnu ta ideino-vykhovnu robotu universytetu za 1956/1957 n/r. Arkhiv Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 123 ark.
14. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1957/1958 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 292. 187 ark.
15. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1958/1959 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 315. 246 ark.
16. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1959/1960 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 341. 187 ark.
17. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1960/1961 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 371. 169 ark.
18. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1961/1962 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 398. 177 ark.
19. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1962/1963 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 426. 229 ark.
20. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1963/1964 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 446. 229 ark.
21. Tekstoviy zvit pro uchbovu ta naukovu-doslidnu robotu universytetu za 1964/1965 n/r. DAK. F. R. 1246. Op. 5. Spr. 475. 229 ark.
22. Tekstoviy zvit pro uchbovu, naukovu-doslidnu ta ideino-vykhovnu robotu universytetu za 1964/1965 n/r. Arkhiv Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. 229 ark. [In Ukrainian].
23. Hist z bratnoi Chekhoslovachchyny (1960) *Za radianski kadry*. 22 hrud. [In Ukrainian].
24. Hortaiuchy knyhu vidviduvachiv (1959) *Za radianski kadry*. 24 veres. [In Ukrainian].
25. Hosti z Krakova (1958) *Za radianski kadry*. 10 trav. [In Ukrainian].
26. Hreblia vodiannykh dorizhok (1961) *Za radianski kadry*. 17 lyst. [In Ukrainian].
27. Delehatsiia veteraniv z Bolharii (1957) *Za radianski kadry*. 18 veres. [In Ukrainian].
28. Dyrektor zavodu Tseis Martin Dytrikh z kyanamy-praktykantamy na vulytsiakh Leipstsyha (1959) *Za radianski kadry*. 14 berez. [In Ukrainian].
29. Istorii Kyivskoho universytetu: monohrafiia (2014) Ker. avt. kol. V. F. Kolesnyk. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 895 s. [In Ukrainian].
30. Z Kytau, Korei, Chekhoslovachchyny (1956) *Za radianski kadry*. 1 veres. [In Ukrainian].
31. Zrostaie knyzhkovyi obmin (1959) *Za radianski kadry*. 16 veres. [In Ukrainian].
32. Kyivskiy ordena Lenina Derzhavnyi universytet im. T. H. Shevchenka. Dovidnyk (1961) Za red. dots. H. Tsvietkova. K.: Vyd-vo KDU, 132 s. [In Ukrainian].
33. Kyivskiy universytet za 50 rokov radianskoi vlady (1967) Red. kol.: I. T. Shvets ta in. K.: Vyd-vo Kyiv. u-tu, 191 s. [In Ukrainian].
34. Kyivskiy universytet imeni Tarasa Shevchenka: Storinky istorii i soghodennia (1984) Zah. red. V. V. Skopenko. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 285 s. [In Ukrainian].
35. Mizhnarodna zustrich studentiv-himnastiv (1959) *Za radianski kadry*. 7 zhovt. [In Ukrainian].
36. Mizhnarodnyi studentskiy den (1948) *Za radianski kadry*. 6 zhovt. [In Ukrainian].
37. Mitsniie druzhba mizh dvoma universytetamy (1957) *Za radianski kadry*. 7 cherv. [In Ukrainian].
38. Molodizhna delehatsiia z NDR (1958) *Za radianski kadry*. 3 hrud. [In Ukrainian].
39. Na praktysi v NDR (1959) *Za radianski kadry*. 16 veres. [In Ukrainian].
40. Nashi dorohi hosti (1957) *Za radianski kadry*. 28 lyst. [In Ukrainian].
41. Nezabutni vrazhennia (1964) *Za radianski kadry*. 1 kvit. [In Ukrainian].
42. Radnyk posolstva NDR rozpoviv (1959) *Za radianski kadry*. 16 veres. [In Ukrainian].
43. Rumunski vcheni (1957) *Za radianski kadry*. 1 berez. [In Ukrainian].
44. Sered tovaryshiv (1956) *Za radianski kadry*. 17 lyst. [In Ukrainian].
45. Tak pochynaetsia druzhba (1956) *Za radianski kadry*. 4 trav. [In Ukrainian].
46. Tanok druzhby (1960) *Za radianski kadry*. 15 hrud. [In Ukrainian].
47. Tyzhden v Polshchi (1959) *Za radianski kadry*. 14 berez. [In Ukrainian].
48. Uspikhi Vam (1956) *Za radianski kadry*. 17 lyst. [In Ukrainian].
49. U chekhoslovatskykh druziv (1958) *Za radianski kadry*. 1 zhovt. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 03.11.21

O. Kupchyk, PhD (History), Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

TARAS SHEVCHENKO KYIV STATE UNIVERSITY CONNECTIONS WITH SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE "SOCIALIST ALLIANCE" COUNTRIES

International relations of Taras Shevchenko Kyiv State University with scientific and educational institutions of "Socialist Alliance" countries in 1944–1964's are covered. It was found, that KSU started to establish these relations in the post-war period. Until the early 1950's young people from communist Poland, Bulgaria, Czechoslovakia, Romania and Albania studied there as students. They were involved in work on scientific circles.

It is obvious, that the "de-Stalinization" and the onset and the Khrushchew "thaw" had a positive effect on the further development of Kyiv University's relations with scientific and educational institutions of the "Socialist Alliance" countries. As early as the middle of 1950's the University became a place of visit for official delegations according to the protocol. It was also visited by delegations of workers, employees, teachers and others. Among the students the most frequent guests were East German students. In the second half of the 1950's and early 1960's rectors of Romanian, Czechoslovak, Bulgarian, Polish and Hungarian universities visited KSU to get acquainted with the organization of scientific and educational work. At the same time, scientists from the countries of the "Socialist Alliance" spoke at the KSU. Instead, scientific and pedagogical staff of the University made reports in scientific institutions and university of the countries of the "Socialist Alliance". They lectured at their universities. Students also underwent internships at universities in Poland and Czechoslovakia, and GDR enterprises. Polish, Czechoslovak and Bulgarian scientists underwent internships at KSU? And teachers improved their skills.

From the early 1960's, people from the countries of the "Socialist Alliance" entered the university to prepare and defend PhD theses. International book exchange took place systematically. Student sport competitions were held regularly. As of 1964, Taras Shevchenko Kyiv State University had bilateral agreements on cooperation with the Jan Komensky University of Bratislava, E. Purkyně University of Brno (Czechoslovakia), L. Kossuth Debrecen University (Hungary), University of Zagreb (Yugoslavia), Karl Marx University of Leipzig (GDR), Jagiellonian University in Krakow (Poland). However, the relations of Kyiv University with them during 1964–1984's are the subject of further scientific research.

Keywords: academy of science, delegation, report, book exchange, lecture, professor, internship, student, University.